

the importance of leadership philosophy, social activity and social position, personal and professional qualities as key components of leadership potential social workers. Analyzed the practical arrangements for the manifestation of leadership qualities and the effects of training of social workers in their formation. The author draws attention to the objective necessity of improving training of social workers for its focus on identity formation future leader, capable of self-education, self-improvement, self maximum in professional activities.

Keywords: leadership, leadership skills, social worker, leadership potential.

УДК 37.013.42

Годлевська А.І.

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглядається педагогічна проблема «комунікативності особистості як складової успішної професійної діяльності фахівців соціальної сфери». Аналізується сутність феномену «комунікативність особистості», що синтезує в собі різні елементи світоглядних, моральних, професійних, фізичних, емоційно-вольових якостей особистості, а також спеціальні знання, навички і уміння, які мають певний вплив на засоби передачі, використання та збереження інформації. Визначається сутність комунікативності соціального працівника як соціально-психологічної, професійно значущої якості, готовність до організаційно - комунікативної діяльності, основою якої є сформовані у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі комунікативні уміння.

Ключові слова: комунікативність особистості, комунікативність соціального працівника, професійна діяльність, професійна підготовка, вищий навчальний заклад, фахівець соціальної сфери.

Сучасна соціальна сфера України потребує висококваліфікованих фахівців. В умовах гуманізації та демократизації українського суспільства, зростання соціальної напруги у суспільстві, певних змін в економічній та соціальних сферах життя в ньому особливого значення набувають питання посилення різних аспектів професіоналізму і професійної компетентності фахівців соціальної сфери.

Актуальність проблеми ефективної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах університету обумовлена цілим рядом причин. Перш за все, це – висока відповідальність за якість соціальної допомоги населенню, яке в даний час зазнає багаточисленних труднощів, це – динамізм політичної, соціально-економічної ситуації в країні, формування нової ідеології соціальної політики. Одночасно - діяльність соціального працівника у будь-яких умовах залишається організаційною і комунікативною, вимагає від фахівця високих моральних якостей, які не дозволяють піддаватися маніпулюванню людьми у корисливих цілях.

Проблема формування особистості педагога, соціального педагога і його професійних якостей широко досліджувалася в працях О. Бодальова, А. Бойко, І. Зязюна, В. Кан-Калика, А. Капської, О. Киричука та ін. Феномен «комунікативність» проаналізовано з філософського (М. Бердяєв, М. Бахтін, А. Спіркін), соціального (О. Кукоян, Л. Сохань, В. Толстих) та психолого- педагогічного (Л. Виготський, В. Моляко, О. Киричук, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.) підходу. Поняття

«комунікативність», складові комунікативності розглядали В. Кан-Калик, В. Каплінський, А. Капська, Л. Савенкова та ін. дослідники. Специфіка, шляхи та форми комунікативної підготовки майбутнього педагога, соціального працівника вивчалися В. Власенко, Д. Годлевською, Л. Долинською, С. Кондратьєвою, Т. Яценко та ін.

Динамічність всіх процесів і науково-технічні зміни з їх різноманітними наслідками ведуть до того, що молодій людині доводиться поєднувати свою діяльність з великою кількістю явищ і фактів, з об'ємним потоком нової інформації, що по-новому ставить і проблему її комунікативності.

Метою нашої статті є розгляд сутності комунікативності особистості як складової успішної професійної діяльності фахівців соціальної сфери; особливості її формування у процесі професійної підготовки студента у вищому навчальному закладі; необхідність активізації цього аспекту у навчальному процесі.

У сучасних умовах принциповою особливістю соціальної роботи є її універсальний характер, оскільки змістовий та інструментальний аспекти акумулюють у собі елементи суміжних професійних галузей (педагогіки, соціології, психології тощо). Водночас вона виступає важливим елементом реалізації соціальної політики держави, забезпечуючи її життєвість і ефективність.

На сучасному етапі розвитку суспільства, наростання швидкості передачі інформації та її аналіз, на наш погляд, є вирішальною умовою розуміння соціальним працівником проблем, що з'являються, а прийняття ним оптимального рішення залежить від володіння точною, вичерпною і своєчасною інформацією, доскональними засобами комунікації.

У перекладі з латинської *communico* (повідомлення інформації, її передача) означає комунікація. Цей термін існує у різних науках. Істинним суб'єктом у процесі комунікації особистість стає тоді, коли вона виступає в ролі носія вільної і самостійної активності і комунікативної діяльності в першу чергу.

Незаперечним є те, що комунікативна діяльність обслуговує основні види діяльності (гру, навчання, працю), забезпечуючи взаємодію людей. Зважаючи на те, що соціальний працівник діє в системі «людина-людина», він повинен володіти комунікативними вміннями та навичками на досить високому рівні.

Оскільки об'єктивний рівень професійної підготовки фахівця у сфері соціальної роботи визначається сформованістю його професійних якостей, що є важливим завданням у системі підготовки спеціалістів вищого педагогічного навчального закладу, то успішне вирішення проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери неможливе без осмислення, узагальнення нагромадженого досвіду в цій галузі і його ефективного застосування.

Як зазначають вітчизняні науковці Д. Годлевська, А. Капська, сучасний спеціаліст соціальної сфери не лише зобов'язаний знати технологію своєї професійної діяльності, а й вміти здійснювати процес взаємодії при встановленні суб'єкт-суб'єктних стосунків з різними людьми в різних сферах діяльності, в різних соціумах. Тому можна стверджувати, що комунікативність – це найважливіша якість особистості і по своїй суті є проявом здатності суб'єкта діяльності приймати, використовувати, зберігати і передавати інформацію іншим об'єктам. У процесі комунікації інформація, що передається, може спонукати суб'єкта до певної поведінки, до змін його інтелектуальних, моральних та професійних якостей [1].

Дослідження проблеми формування професійної комунікативної компетентності у майбутніх соціальних працівників засвідчує, що в звичайних професійних умовах нерідко спостерігаються розбіжності між правильним вербальним відтворенням комунікативних знань і реальною поведінкою. Аналіз психолого-педагогічної

літератури, зокрема досліджень Ю. Ємельянова, М. Кларіна, Г. Нікіфорова, А. Зімічева, І. Вачкова, Л. Петровської, присвячених висвітленню цих питань, показав, що досить часто означена розбіжність пояснюється браком практичного досвіду особистості студента щодо втілення наявних у нього знань у власні поведінкові акти. З огляду на це, ми прийшли до висновку про необхідність активізації цього аспекту у навчальному процесі.

Процес формування готовності до професійної діяльності фахівця соціальної сфери здійснюється на початковому етапі як навчально-дослідницький процес, що поступово переростає у професійну діяльність. «Саме на початковому етапі навчання студент стає учасником пошуку змісту професійної діяльності, а змістовність визначається з позицій цілісного підходу. Надалі професіоналізм формується у процесі пошуку способів трансформації узагальненої професійної діяльності через виокремлення її операційної структури, проектування змісту конкретної професійної діяльності» [4, с. 60].

Ми розділяємо позицію Л. Міщик про те, що сутність сучасного навчання може бути визначена такими елементами, як розуміння того, що необхідно формувати у студентів, яким має бути план формування системи знань, умінь та навичок, і якою має бути послідовність формування цілісної системи знань і умінь [6].

Філософська сутність концепції пізнання (навчання) Г. Гегеля розкриває різні аспекти становлення людини: «Пізнання рухається від змісту до змісту. Цей рух вперед характеризується тим, що визначає, перш за все, що він починається з простих визначень, а ті визначення, що йдуть за ним, стають більш повними і конкретними... на кожному етапі подальшого визначення загальне підносить всю масу попереднього змісту і при цьому не лише нічого не втрачає від свого діалектичного руху, не лише нічого не залишає позаду за собою, але й несе з собою все набуте і збагачується й концентрується всередині себе» [3, с. 306].

Практика, як і професійна педагогіка засвідчують, що професійна діяльність соціального працівника багатопланова і суперечлива. «Її формування має здійснюватися на основі єдності теорії і практики навчання, реалізації у навчальній діяльності репродукції і творчості, раціонального і емоційного, логічного й евристичного, впливу на усвідомленні й підсвідомі процедури діяльності постійного розвитку набутих якостей особистості, прояву особистості збагачувати набуті знання. А в кінцевому результаті своєрідним регулятором якості процесу виступають принципи цілісності, розвитку, відповідності, збереження. Формування професійної діяльності соціального працівника здійснюється як дія цілісної структури: управління формуванням професійної діяльності забезпечує функціональне, змістове і структурне усвідомлення діяльності; співвідношення між узагальненою функціональною моделлю діяльності і різноаспектними її окремими проявами визначається взаємозв'язком загального з окремим через особливе, що здійснюється за умови реалізації принципу відповідності» [4, с. 54 - 55].

Професійна діяльність соціального працівника буде яскраво проявлятися завдяки притаманним їй інтегративним якостям. Тому так важливо у процесі формування професійної діяльності сприяти здійсненню розвитку особистості й усвідомленню змісту і структури професійної діяльності.

Як відомо, комунікативність синтезує в собі різні елементи світоглядних, моральних, професійних, фізичних і емоційно-вольових якостей особистості, а також спеціальні знання, навички і уміння, які мають певний вплив на засоби передачі, використання і збереження інформації.

Педагогічна діяльність – складна динамічна система, що має свою специфічну структуру. «Педагогічні системи, – як зазначає дослідниця Н. Кузьміна, – висувають певні вимоги до комунікативної діяльності педагога, що пов'язано з її спеціальним проектуванням, організацією та аналізом» [5, с. 86]. У цій системі дослідниця виділяє конструктивний, організаторський, комунікативний компоненти, кожному з яких відповідає певна група функцій, а також педагогічних здібностей, що відображають структуру педагогічної діяльності.

Характер діяльності поступово ставить соціального працівника в комунікативні позиції, вимагаючи при цьому від нього виявлення соціально-психологічних якостей, які сприяють міжособистісній (та рольовій) взаємодії. І слід зазначити, що професійна компетентність обумовлюється, перш за все, соціально-психологічними якостями, а тому саме їх треба вважати професійно значущими. Ось чому вирішення багатьох проблем залежить від рівня комунікативності працівника соціальної сфери у міжособистісному сприйнятті, міжособистісній комунікації, міжособистісній взаємодії [1].

Соціальний працівник, який володіє комунікативною базою, набуває професійної впевненості, що дозволяє йому бути компетентним в складних ситуаціях соціальної діяльності. Оскільки його індивідуальна робота з клієнтом націлена на вирішення завдань: надання допомоги окремій людині, що опинилася в складній життєвій ситуації, шляхом підтримки, консультування, реабілітації та використання інших видів соціальних послуг; актуалізація потенціалу самопомоги у людей, що опинилися в складній життєвій ситуації; активізацію потенціалу власних сил та можливостей людини; проведення профілактичної роботи по попередженню негативних факторів, що впливають на життєдіяльність особистості тощо. Згідно зазначеного, діяльність спеціаліста на цьому рівні базується на вмінні встановлювати контакт з клієнтами, спроектувати дії свої та клієнта, знайти міру втручання в особисте життя клієнта, уміння стимулювати клієнта до активної позиції і пошуку можливостей самозахисту та самореалізації.

Зважаючи на те, що комунікативна підготовка майбутніх соціальних працівників є складовою їх професійного становлення, то визначальним у ній є уміння викладача вузу налагоджувати і корегувати взаємозв'язок розвитку професійно значущих якостей майбутнього соціального працівника і різних видів його діяльності в умовах вищої школи, що в кінцевому результаті позитивно впливає на процес оволодіння ним прогнозованими вміннями. Формування професійно-значущих та індивідуально виразних комунікативних умінь у соціальних працівників обумовлюється всією сукупністю особистісних, соціальних та психолого-педагогічних умов, і, як цілеспрямований процес, передбачає взаємопов'язані позитивні зміни усіх їх характерологічних проявів [2].

Здійснюючи теоретичний аналіз зазначеного питання, ми виходимо з розуміння того, що комунікативність соціального працівника визначається сукупністю достатньо сформованих професійних знань, комунікативних та організаторських умінь, здатності до емпатії, рефлексії, креативності.

Виконання широких і багатогранних обов'язків соціального працівника постійно пов'язане з його участю в різних видах комунікативної діяльності. Це потребує вивчення і виявлення причин, які впливають на формування комунікативності, комунікативних умінь протягом всього періоду навчання студентів у вузі. Тому комунікативність для соціального працівника – важлива професійно значуща якість, а комунікативна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери виступає складовою їх професійної підготовки.

Отже, досліджуючи проблему комунікативності особистості, слід зазначити, що комунікативність соціального працівника – це соціально-психологічна, професійно значуща якість, це готовність його до організаційно-комунікативної діяльності, а основою цієї готовності є сформовані у процесі професійної підготовки комунікативні уміння. На соціального працівника покладається особлива місія у суспільстві, виконати яку він може за умови формування особливих професійних і особистісних якостей.

Професіоналізм – найважливіший етап його життя, пов'язаний із вирішенням питань професійного самовизначення. Фахівець соціальної сфери повинен володіти основами соціальної роботи, йому повинні бути притаманні спеціальні професійні і духовно-моральні якості [4]. Тому однією з найактуальніших проблем у сфері професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах стає формування комунікативної компетентності, що допоможе фахівцеві бути конкурентоспроможним на сучасному та майбутньому ринках праці, успішно вирішувати соціальні проблеми з різними категоріями населення, спираючись на комунікативність і майстерність спілкування.

Виходячи із специфіки діяльності соціального працівника та з того, що соціальна робота як професійна практика зумовлюється функціональними особливостями і галузевою специфікою її професійної діяльності (чим відрізняється від інших, схожих за характером професій соціальної спрямованості), у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу слід враховувати особливості і роль освітнього середовища сучасного ВНЗ як потенційної об'єктивної соціально-педагогічної умови для формування комунікативності майбутніх соціальних працівників, і те, що майбутні фахівці соціальної сфери є активними суб'єктами соціально-педагогічної роботи в сучасних умовах розвитку суспільства.

Використана література:

1. Годлевська Д.М., Капська А.Й. Комунікативна компетентність як складова процесу підготовки соціального працівника // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Науково-методичний журнал. – К.: Держсоцслужба, 2006. – №4(16) жовтень-грудень. – С. 52-64.
2. Годлевська Д.М. Концептуальні підходи до визначення сутності професійної компетентності соціального працівника // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. За заг. ред. проф. А.Й. Капської. Том XXIV – К.: Логос, 2005. – С. 111 – 121.
3. Гегель Г. Ф. Система наук / Перев. Г. Штета. – М.: Мысль, 1980. –Т. 4. – 440 с.
4. Карпенко О. Г. Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки. Навч.- метод. посіб. – К.: Держ. ін-т розвитку сім'ї та молоді, 2007. – 144 с.
5. 129 Кузьмина Н. В. Особенности коммуникативной деятельности педагога // Общение как предмет теоретических и прикладных исследований: Сб. тезисов / Под. ред. А. А. Бодалева (отв. ред.) и др. - Л.: ЛГУ, 1973. – С. 86-88.
6. Міцик Л. І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти. – Запоріжжя: ЗДУ, 1997. – 370 с.

ГОДЛЕВСКАЯ АЛЛА ИВАНОВНА. Коммуникативность личности как составная успешной профессиональной деятельности специалистов социальной сферы.

В статье рассматривается педагогическая проблема «коммуникативности личности как составной успешной профессиональной деятельности специалистов социальной сферы». Анализируется суть феномена «коммуникативность личности», что синтезирует в себе разные элементы мировоззрения, моральных, профессиональных, физических, эмоционально-волевых качеств личности, а также

специальные знания, умения, навыки, которые имеют определенное влияние на средства использования и сохранения информации. Определяется суть коммуникативности социального работника как социально-психологическое, профессионально значимое качество, готовность к организационно-коммуникативной деятельности, основой которой есть сформированные в процессе профессиональной подготовки в высшем учебном заведении коммуникативные умения.

Ключевые слова: коммуникативность личности, коммуникативность социального работника, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, высшее учебное заведение, специалист социальной сферы.

GODLEVSKA ALLA. *Sociability of the personality as important component of successful professional activity of social workers.*

The purpose of this article is to present a pedagogical problem «communicativeness of the personality (sociability) as part of successful professional activity of social workers». The author analyses the essence of the phenomenon «personality communicativeness» that synthesizes in itself different elements of outlook, moral, professional, physical, emotional and strong-willed qualities of the individual, as well as special knowledges, abilities, skills which have some impact on the means, the use and saving of information. It defines the essence of communicativeness of the social worker as social and psychological, professionally significant quality, readiness for organizational and communicative activities. The basis of which is communicative skills, formed in the process of training in the higher educational institution.

Keywords: communicativeness of the personality (sociability), sociability of the social worker, professional activities, vocational training, higher education institution, specialist in social sphere.

УДК 37.046

Голубенко Т.О.

ФОРМАЛЬНА ТА НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття присвячена актуальній, але мало розробленій темі теоретичного визначення та законодавчого регулювання формальної та неформальної освіти та можливості використання зарубіжного досвіду у цій сфері в національному законодавстві про освіту в Україні. Розкрито зміст понять «формальна освіта» та «неформальна освіта». Розглянуто педагогічні особливості формальної та неформальної освіти у контексті реформування вищої освіти. Висвітлено важливість єдності формальної та неформальної освіти як невід'ємних елементів навчального процесу.

Ключові слова: освіта, формальна освіта, неформальна освіта, соціальний працівник.

Сучасні перетворення у суспільстві, нові орієнтири розвитку економіки, політики, соціальної та культурної галузі – усе це кардинально змінило вимоги до освіти, суттєво підвищило її роль у модернізації суспільства. Зазначені перетворення зумовили необхідність побудови освітньої політики в контексті неперервності та поєднання формальної і неформальної освіти.